

**CVI LOKER, PRVI SEKRETAR POSLANSTVA DRŽAVE IZRAEL
U JUGOSLAVIJI**

RAZNI ASPEKTI JUGOSLOVENSKO-IZRAELSKIH ODNOSA

Odnosi između Jugoslavije i Izraela obeleženi su od samog početka obostranom dobrom voljom i razumevanjem te željom za korisnom i prijateljskom razmenom. Takvi su odnosi prirodna funkcija postojećih afiniteta i simpatija koji se temelje na razumevanju za nacionalno oslobođenje, za revolucionarne izmene u strukturi društva i za izgradnju novih državnopravnih jedinica u otprilike isto vreme.

Prvi kontakti s novom Jugoslavijom učinjeni su još za vreme rata, kad su izraelski borci u palestinskim vojnim jedinicama došli ovamo kao padobranci i boravili izvesno vreme u pojedinim partizanskim štabovima¹⁾, a na organizaciono-političkom planu u Egiptu, Italiji i u samom Jerusalimu, gde su se pretstavnici ondašnjeg Političkog odeljenja Jevrejske agencije (danas opunomoćeni ambasadori i ministri nezavisne države Izrael u raznim zemljama) zainteresovali za prve vesnike Titovog pokreta na Srednjem Istoku i ponudili im svoju saradnju. Kada se vršila evakuacija partizanskih ranjenika i civila sa dalmatinskih ostrva u Italiju a kasnije u Egipat (El Šat), jevrejska Palestina ponudila je izvestan broj kreveta u jevrejskim bolnicama za lečenje partizana kao i pomoć u lekovima. Ta ponuda nije, iz tehničkih razloga, svojevremeno iskorišćena. Partizanske vlasti su sa svoje strane omogućile vezu između palestinskih vojnika i male grupe Jevreja u el-šatskom logoru, od kojih je nekoliko desetina došlo i ostalo u Izraelu.

Jevrejsko stanovništvo tadašnjeg mandatornog područja Palestine pratilo je s odobravanjem i divljenjem herojsku borbu i uspehe Titovih partizana i boraca, dok su Jugosloveni pokazali vanredno razumevanje za neopisiva stradanja jevrejskog naroda pod nacizmom, kao i za elementarnu potrebu preživelih i izmučenih Jevreja za spasavanjem, rehabilitacijom u jevrejskoj domovini. Otuda pozitivan i bratski stav jugoslovenskih vlasti prema imigraciji u Izrael. Kao narod koji okuplja svoje česti iz rasula umemo to da cenimo i taj će stav uvek ostati svetla tačka ne samo u jugoslovensko-izra-

¹⁾ O tome podrobnije vidi moj članak u „Jevrejskom almanahu 1954“, str. 114.

elskim već i u jugoslovensko-jevrejskim odnosima. Prenos i identifikacija saosećanja sa stradalnicima jevrejskog naroda na najveći posleratni aktiv Jevrejstva — državu Izrael — plod je instinktivno pravilnog shvatanja jevrejske tragedije i njenih pouka, koji služi na čast jugoslovenskim narodima. Na taj primer bi se mnogi mogli ugledati i tu treba podvući kasnije spontano i veliko učešće ne-Jevreja, kako pojedinaca tako i ustanova, u akciji za Šumu mučenika koja se podiže u Judejskim brdima, na prilazima izraelske prestonice, Jerusalima.

Relativna geografska bliskost (istočni bazen Sredozemnog Mora), izgradnja državnog aparata i uređenja kao i međunarodnih veza u obe zemlje de novo, sličnost narodno-oslobodilačke borbe i agresivni spoljni pritisak nakon postignuća nezavisnosti — dalje su osnove na kojima su rasli i razvijali se međusobni odnosi između Federativne Narodne Republike Jugoslavije i Izraela.

Mi ćemo se u daljem izlaganju zadržati na pojedinim manifestacijama tih odnosa, pokušavajući da ih ukratko prikažemo i sagledamo kako sa gledišta postignutog tako i iz perspektive novih mogućnosti.

Jugoslavija je preko svojih pretstavnika u Anketnoj komisiji Ujedinjenih Nacija, tzv. UNSCOR-u, dr Vladimira Simića i dr Jože Brileja, uzela aktivnog učešća u diskusijama koje su dovele do odluke o podeli Palestine na jevrejsku i arapsku državu. Posle proglašenja izraelske nezavisnosti bila je Jugoslavija, pored Sjedinjenih Američkih Država i SSSR-a, među prvim državama koje su priznale mladu jevrejsku državu (19 maja 1948). Sledeće godine otvorena su diplomatska predstavništva a iste godine je potpisan prvi trgovinski ugovor. S obzirom na karakter odnosa koji je već gore podvučen, bilo je prirodno što je prva izmena delegacija usledila između Saveza sindikata Jugoslavije i Histadruta (Opšteg radničkog saveza Izraela).

Posle toga sledile su razne posete, od kojih najznačajnija delegacija Socijalističkog saveza radnog naroda Jugoslavije na čelu sa Veljkom Vlahovićem, koja je boravila u Izraelu kao gost Mapaja. Delegacija Mapaja na čelu sa ministrom Perek Naftalijem uzvratila je posetu.

Veze između dveju zemalja došle su do vidnog izražaja naročito u Ujedinjenim Nacijama i njenim specijalizovanim agencijama. Bilo je mnogih zajedničkih glasanja i potpomaganja pravednih zahteva i predloga druge strane. Takvo je napr. glasanje Jugoslavije u Savetu bezbednosti za rezoluciju od 1 septembra 1951 (u korist obezbeđenja slobodne međunarodne plovidbe u Sueckom kanalu). Ili glasanje Izraela za rezolucije Generalne skupštine kojima se osuđuje kominformski pritisak na Jugoslaviju i ugrožavanje njene nezavisnosti i bezbednosti.

Sličnost u gledištima između dveju vlada očituje se u nizu spoljnopoličkih i načelnih pitanja, kao što su priznanje Narodne Republike Kine i njene uloge u svetu, zalaganje za popuštanje za-

tegnutosti i miroljubivo rešavanje svetskih problema, prvenstveno putem direktnih pregovora između zainteresovanih strana, protivljenje agresivnom vojnom organizovanju i sl.

S izraelske strane negovane su veze prijateljstva i u doba kad je Jugoslavija bila u znatnoj meri politički izolovana. Za Izrael su tada naročito bili važni odnosi s istočnoevropskim zemljama zbog potrebe i mogućnosti emigracije jevrejskih masa iz tih zemalja. To, međutim, niukoliko nije uticalo na načelne stavove, pa tako ni na održavanje i razvijanje odnosa s Jugoslavijom.

Jugoslavija i Izrael uspešno saraduju u nizu međunarodnih organizacija, a njihovi pretstavnici u tim organizacijama i na međunarodnim konferencijama održavaju prisne odnose, kao što to, uostalom, čine i diplomatski pretstavnici dveju zemalja širom sveta.

Ovde valja napomenuti pozitivan stav koji su izraelska vlada i javnost zauzele od samog početka prema Balkanskom savezu kao jednom obliku konstruktivne miroljubive saradnje uopšte, a naročito i zbog jačanja bezbednosti oblasti koja se graniči s Bliskim Istokom.

Još jedan vid zajedničkog stremljenja, koji sadrži potencijalne mogućnosti saradnje i saobražavanja napora, predstavljaju sve tešniji odnosi između Jugoslavije i niza aziskih zemalja kao što su, naprimer, Burma, Japan i druge, s jedne, i između tih zemalja i Izraela s druge strane. Naročito je značajno prijateljstvo s Burmom, koja se oslobodila iste godine kada i Izrael, i koja ima napredan i socijalistički režim. Postoje, po svim znacima, znatne mogućnosti saradnje u ekonomskoj, tehničkoj i drugim oblastima.

Besumnje postoje i u izmenjenim, i toliko promenljivim, međunarodnim prilikama trajni faktori i spona koji će osigurati nastavak, pronalazeći nova polja i oblike međusobne saradnje.

Ekonomski odnosi — Trgovinska razmena pokazuje stalan porast, premda još ni izdaleka nije postignut optimum niti su iskorišćene sve mogućnosti koje se kriju u dvema dinamičnim privredama. Svi su izgledi da će ove kalendarske godine razmena prevazići šest miliona dolara, u oba pravca. Sada smo u eri trećeg trgovinskog sporazuma te možemo zabeležiti uravnoteženje robne razmene (prestanak ranije hronične izraelske deficitarnosti) kao i izvesno proširenje broja i vrsta artikala u realnom prometu. Međutim, još uvek je razmena ograničena na izvesne malobrojne glavne artikle (sanduci za pomorandže i izvesne hemikalije u zamenu za automobilske gume, vunena prediva, južno voće, veštačke zube i sl.).

Trgovinski poslovi podložni su povremeno raznim smetnjama i trpe od nesnalazanja izraelskih privrednika u ovdašnjim spoljno-trgovinskim propisima — koji se često dopunjuju i menjaju — i neslaganja nivoa cena, no ipak se razmena odvija uglavnom na zadovoljavajući način. Za teškoće traže se korektivi u redovnim kontaktima i u instrumentima predviđenim u samom sporazumu (Mešovite komisije).

Većem razmahu razmene smetaju direktna i indirektna ograničenja u uvoznom režimu i jedne i druge zemlje, kao i činjenica da obe razvijaju laku i srednju industriju slične prirode. To nikako ne znači da su iscrpljene sve mogućnosti. Naprotiv, ima još čitavih „nenačetih“ područja i tržišta koja nisu dovoljno ispitana.

Postoje uslovi za dalje unapređenje razmene, a mogli bi se proučiti i neki oblici šire ekonomske saradnje.

Socijalistički sektor — Već smo napomenuli dve izmene delegacija — sindikalnu i socijalističku. Pored toga boravila je u Izraelu i sindikalna folklorna grupa, koja je primljena s bratskom pažnjom. To su bili počeci veoma plodne saradnje radničkih pokreta dveju zemalja. U međuvremenu Histadrut je uputio šest svojih članova, radnika u preduzećima pod njegovom upravom, koji su proveli nekoliko meseci na praksi, proučavajući metode rada i načela radničkog samoupravljanja u Jugoslaviji. Ima već nekoliko godina kako studenti tehnike i tek diplomirani inženjeri odlaze, u okviru sistema IAESTE, na letnju praksu u Jugoslaviju odnosno u Izrael. Ti mladići i devojke rade po raznim preduzećima i doprinose boljem međusobnom upoznavanju, takođe u okviru radničkih ustanova.

Ove godine bile su veze osobito intenzivne. Prvo je boravila ovde delegacija Hamišmeret haceira, omladinske organizacije Mapaja kao gost Narodne omladine Jugoslavije. Socijalistički omladinci iz FNRJ uzvratili su posetu i time položili temelje za stalnije kontakte. Na poziv zadružnog centra Histadruta, Hevrat Ovdim, boravila je u Izraelu delegacija Glavnog zadružnog saveza FNRJ na čelu s narodnim poslanikom Antom Bojanićem. Ove jeseni delegacija Hevrat Ovdim provela je tu više od dve nedelje kao gost jugoslovenskih zadrugara.

Napomenućemo da je, kao i na ranijim Kongresima, i ovogodišnjem Kongresu Saveza sindikata u Sarajevu prisustvovao predstavnik Histadruta. Tokom ovog leta učestvovao je mladi kibucnik Moše Kerem u logoru Narodne omladine u Zadru, koji je bio posvećen socijalističkoj problematici.

Savezni zavod za socijalno osiguranje FNRJ spontano je uspostavio veze sa najvećom zdravstvenom ustanovom Izraela, Kaput holim, Fondom za zdravstveno osiguranje izraelskog radništva. Kao rezultat veze došlo je u jesen 1955 do razmene delegacija. Izraelska delegacija, kojoj su se pridružila dva državna funkcionera (predstavnik Ministarstva narodnog zdravlja i novostvorenog Nacionalnog osiguranja), napustila je, veoma zadovoljna, Jugoslaviju.

Sve te delegacije posećuju niz ustanova, preduzeća, i održavaju izmene gledišta i diskusije, tokom kojih se proučavaju metode rada svojstvene svakoj strani, nova iskustva kao i mogućnosti proširenja saradnje u pojedinim međunarodnim radničkim forumima. Utisci i iskustva stečena prilikom tih poseta objavljuvani su s vremenom na vreme kako u opštoj tako i u radničkoj štampi. Ovde

ćemo naznačiti vrlo korisnu razmenu novinara koju su organizovali „Davar”, glavni organ Histadruta, i „Borba”, organ Socijalističkog saveza.

Možda nije na odmet da se ovde iznese jedna ideja koju je izraelski radnički i nacionalni lider, David Ben Gurion, dao socijalističkim delegatima koji su ga obišli, naime da se iz Jugoslavije pošalje u Izrael jedna grupa mladih zemljoradnika koja bi ostala u zemlji nekoliko meseci radeći u kibucima tj. kolektivnim naseljima, u cilju praktičnog i detaljnog proučavanja ovog oblika socijalizma na selu. Ova je ideja nepotpuno ostvarena posetom zadružne delegacije.

Nije potrebno naročito naglašavati politički i masovni karakter ovog sektora — otuda je njegova važnost potpuno jasna. Navedene manifestacije mogu se shvatiti ili kao „potpun katalog” ili tek kao prvi zahvati u bogatu riznicu socijalističke i međudržavne saradnje. Ima razloga da verujemo da će prevladati druga alternativa.

Kultura i nauka — Na tom širokom području delatnosti učinjeno je dosada relativno malo, ako se uzme u obzir da su oba mala naroda dala značajna ostvarenja i doprinose svetskoj kulturi. Ono što je već urađeno spadalo je samo delimično u najveći domet jedne ili druge strane. Čini se da u prvim posleratnim godinama nije posvećena dovoljna pažnja umetničkim i ostalim kulturnim razmenama i ta se razmena ni kasnije nije odvijala u nekim jasno određenim i planiranim pravcima. No ipak je došlo do niza lepih manifestacija i pripremljeno je tle za nove pothvate.

Pored pomenute sindikalne folklorne grupe, u Izraelu su gostovali i studentska grupa „Krsmanović”, kao i makedonski ansambl „Tanec”, koji je požnjeo naročiti uspeh kod izraelske publike. Jedna baletna grupa zagrebačke Opere takođe je nastupala u glavnim izraelskim gradovima.

Pre nekoliko godina gostovala je grupa pevača beogradske Opere, a Marijana Radev, operna pevačica iz Zagreba i Milana, već je dvaput pozvana da nastupi kao solista s Izraelskim filharmoniskim orkestrom. Tu treba spomenuti i učešće jugoslovensko-jevrejskog hora na I i II Festivalu jevrejske pesme, tzv. Zimrija. U oba slučaja hor je nastupio u nizu naselja i gradova i požnjeo lepe uspehe.

Od izvođačkih umetnika gostovali su u Izraelu pijanista Andreja Preger (u dva maha) i violinista Petar Toškov. S izraelske strane nastupio je u Jugoslaviji, pre nekoliko godina, pianista i cimbalista Frank Pelleg (Pollak), dok je prošle godine gostovala pijanistkinja Pnina Salzmann. U mesecu novembru gostovao je izraelski dirigent Georg Singer, a vode se pregovori i o gostovanju, još za vreme zimске sezone, Miroslava Čangalovića u Izraelu.

Na muzičkom polju treba zabeležiti još i razmenu gramofonskih ploča između Radio Beograda i Kol Jisraela u Jerusalimu (narodne pesme i igre), kao i povremeno izvođenje izraelske narodne i ka-

merne muzike od strane skopske i beogradske radio-stanice. Prošle godine boravio je u Izraelu jugoslovenski kompozitor Josip Slavenški, povodom Festivala savremene muzike koji je održan u Haifi.

U pogledu književnosti, na hebrejskom je nedavno objavljena knjiga potpredsednika Saveznog izvršnog veća Rodoljuba Čolakovića: „Zapisi iz Oslobođilačkog rata” I. Pored nekih manjih napisa u dnevnoj i nedeljnoj štampi, još nije ništa objavljeno iz hebrejske literature, iako postoje izvesni rukopisi u srpskom prevodu odnosno na drugim evropskim jezicima. U ovdašnjim pozorišnim krugovima već se duže vremena razmatra mogućnost izvođenja drame „Na putu za Elat” mladog i savremenog izraelskog pisca Aharona Megeda.

Ove godine je otvoreno novo, veoma značajno poglavlje — naučna saradnja. Prvi konkretniji razgovori u ovom smislu vođeni su prilikom nedavnog kratkog boravka prof. Samburskog, predsednika Vladinog naučnog saveta u Jerusalimu. Tom prilikom uspostavljeni su mnogi kontakti i ispitane potrebe i mogućnosti saradnje, naročito na polju fizike i nuklearnih nauka. Prof. Samburski održao je dva zapažena predavanja (u Institutu Jože Štefan u Ljubljani i u Institutu Boris Kidrič u Vinči) o organizaciji naučnog istraživanja u Izraelu i o dostignućima izraelskih naučnika. Postavljeni su takođe temelji za izmenu eksperimentalnih i teoretskih fizičara. Docije su se dve vlade i formalno sporazumele o saradnji na miroljubivoj upotrebi atomske energije.

Krajem septembra priređena je u Beogradu izložba izraelskih naučnih publikacija pod egidom Komisije za kulturne veze FNRJ sa inostranstvom. Tim povodom održali su naučna predavanja profesori Milojević i Stanković.

To su dosadašnji rezultati, a mogu se još napomenuti sledeći planovi: Poseta prof. dr Siniše Stankovića Izraelu na poziv izraelske vlade; razmena delegacija geologa, stručnjaka za slatkovodno odnosno morsko ribarenje; iskorišćavanje s jugoslovenske strane četiri stipendije izraelskog Ministarstva narodnog zdravlja za specijalizaciju mladih lekara u određenim granama medicine; ispitivanje i sprovođenje u delo mogućnosti tehničke saradnje event. korišćenjem izraelskog iskustva u pojedinim područjima (reforma školstva, navodnjavanje i sl.).

Na planu likovne umetnosti još ništa nije urađeno te postoji ideja o organizovanju recipročnih izložbi po tri istaknuta slikara.

Nema sumnje da su u protekloj godini učinjeni znatni koraci napred i da postoje realne mogućnosti za dalji razvitak.

Razni kontakti — Između Jugoslovenske narodne armije i Odbranbene vojske Izraela uspostavljene su prijateljske veze, koje su došle do izražaja naročito prilikom poseta delegacija na čelu s brig. generalom Avidarom (sada izraelskim ambasadorom u Sovjetskom Savezu), odnosno generalpukovnikom Apostolskim, kao

i za vreme kratke posete koju je prošlog leta učinila splitskoj luci, tj. Jugoslovenskoj ratnoj mornarici, izraelska mornarica u sastavu tri fregate.

Tokom protekle godine postavljeni su vojni atašei pri diplomatskim predstavništvima obeju zemalja.

Specijalnu pažnju zaslužuje komunalna regionalna saradnja koja je pokrenuta prvi put ove godine u okviru ECOSOC tj. Ekonomskog i socijalnog saveta Ujedinjenih Nacija. U grupi za ispitivanje komunalnih i zdravstvenih pitanja u oblasti istočnog Mediterana učestvovali su Jugoslavija, Grčka, Turska, Iran i Izrael, kao i članovi Sekretarijata Ujedinjenih Nacija. Grupa je za mesec dana obišla zasada Jugoslaviju, Grčku i Izrael, gde se ovoj vrsti saradnje pridaje poseban značaj.

Što se tiče sporta, došlo je do više sastanaka, prvenstveno u košarci i futbolu. (Napori izraelskih klubova odnosno Fudbalskog saveza da dobiju kvalifikovanog jugoslovenskog trenera ostali su bez uspeha.)

Opšte napomene — Razume se da se u okviru ovakvog napisa ne može obuhvatiti ceo splet odnosa dveju savremenih država. Ne treba gubiti iz vida ni to da su gore izneti podaci zabeleženi po sećanju i razumevanju pisca i da on jedini snosi odgovornost za mišljenja i napomene izražene u ovom napisu. Međutim nadamo se da smo dali uvida u širok obim saradnje, njenih temelja i perspektiva.

Analizom nabrojanih i makar samo ovlaš nabačenih vidova saradnje stiće se utisak da je razvitak odnosa tekao uglavnom organski i spontano, neometen od spoljnih činilaca a shodno željama i potrebama zainteresovanih slojeva društva, naroda i samih vlada. Besumnije su odnosi u prvim godinama posle proglašenja nezavisnosti Izraela i njegovog Oslobođilačkog rata bili vanredno prisni i srdačni. Tada je bilo na obema stranama mnogo ratnih reminiscencija i povlačenja paralela iz borbe za opstanak i slobodu. Sasvim je normalna pojava da su docnije nastale izvesne izmene u strukturi odnosa, iskrsele su nove forme i problemi, a saradnja se razvijala u širinu, poprimivši povremeno čak i rutinski karakter. Takode se povećao broj kontakta, ali nema razloga da se pomisli da uporedo s kvantitativnim porastom u nivou odnosa nije došlo i do suštinskih poboljšanja. Na prvi pogled izgleda, na svaki način, da ovde nisu u pitanju samo korektni odnosi kakvi mogu da postoje i među dvema jako udaljenim zemljama, sa iz osnova različitim pa čak i oprečnim političkim i društvenim uređenjem. Postoje povoljne indikacije koje ukazuju na dublje korene prijateljstva, veći afinitet i na mogućnosti sadržajnijih i bližih međudržavnih odnosa koji bi adekvatno izrazili raspoloženje naroda u obema zemljama podjednako.

Posebno treba podvući vanredno gostoprimstvo i prijateljstvo kojim se dočekuju i okružuju u FNRJ izraelski posetioci i delegacije, kao i veliku ozbiljnost i studioznost svih delegacija bez razlike

koje su iz Jugoslavije pošle u posetu Izraelu. Samo ove dve činjenice po sebi su već osigurale uspeh svih razmena, one su ujedno zaloga i potstrek za buduće uspehe. I pored dobre volje, Izraelci još ni izdaleka nisu postigli takav stepen gostoprimstva koji bi se mogao meriti s čuvenim jugoslovenskim, a ni u pogledu prethodnih priprema delegacija nisu uvek učinili maksimum. U zamenu za to, svi su izraelski državni i radničko-društveni činioци svesni značaja i korisnosti razvijanja prijateljskih veza s Jugoslavijom, pa otuda nije ni čudo što je do znatnog dela razmena došlo na predlog sa izraelske strane.

Iz svega izloženog proizlazi da se dve zemlje u znatnoj meri dopunjuju te da mogu biti kako davaoci tako i primaoci u jednoj ravnopravnoj, obostrano korisnoj saradnji, u nizu kako ispitanih tako još i „neotkrivenih” oblasti. Svakako da ima mesta i kritičnoj oceni postojećih spoznaja i okvira međusobne saradnje. Međutim poželjno je da se nastavi proces jačanja veza na svim područjima života i na svim stepenima, jer je to najbolje sredstvo za bolje upoznavanje i razumevanje. Tako se mogu postići još uža saradnja i dalji napredak u već dosada plodnim odnosima.